

Læreplan for Møllebakkens børnehave 2019

Indhold

Indledning.....	side 3
Målsætning for Møllebakken.....	side 4
Alsidig personlig udvikling.....	side 7
Social udvikling.....	side 12
Kommunikation og sprog.....	side 16
Krop, sanser og bevægelse.....	side 22
Kultur, æstetik og fællesskab.....	side 27
Natur, udeliv og science.....	side 30
Dokumentation.....	side 36
Evaluerings.....	side 38

Indledning

De pædagogiske læreplaner kan være med til at sikre børns ret til at bevæge sig i udviklende og "nysgerrige" miljøer, hvor det at undre sig og stille spørgsmål er en kvalitet. De pædagogiske læreplaner vil være med til at sikre at børneperspektivet fastholdes – at tempo og retning sættes af børnene. Men det er de voksnes ansvar at barndommens land er mulighedernes land, fantasiens land og lærdommens land.

I Møllebakkens børnehave har vi siden 2005 arbejdet med læreplaner og løbende arbejdet med dem i takt med at læreplanerne er blevet ændret indholdsmæssigt. Den styrkede pædagogiske læreplan bidrager til en fælles forståelse af det pædagogiske værdigrundlag i dagtilbud og skaber en fælles retning for det pædagogiske arbejde. Det er en spændende proces, hvor alle personale i børnehaven er involverede i arbejdet. Det betyder, at vi alle føler, at det er vores læreplan, alle føler et ejerskab.

På personalemøder og på vores pædagogiske weekend bliver der blevet snakket, diskuteret og vendt pædagogiske tanker. Vores pædagogiske læreplan tager udgangspunkt i den pædagogik og hverdag vi har. Vi oplever, at læreplaner giver os et godt fælles arbejdsredskab.

Børn lærer en masse gennem leg og kontakten med andre børn. Men det er de voksne, der har ansvaret for børnene – forældrene hjemme og personalet i børnehaven – der, som guider, kan tage barnet ved i hånden i refleksionen og forsøget på at finde muligheder, veje og svar.

Vores læreplaner er et godt bud på hvordan.

Personalet.

Målsætning for Møllebakken

Værdigrundlag for Møllebakken

Møllebakken skal være et sted med få regler og hjemlige rammer.

Med få regler og hjemlige rammer mindskes overgangen fra hjem til børnehave, og børnene oplever tryghed og genkendelighed. Duften af mad, levende lys, lyden af radio og frihed til at synke ned i sofaen med en bog, giver børnene en fornemmelse af, at høre til /være en del af miljøet.

Der skal være tid til leg og fordybelse.

Leg og fantasi er det værktøj børnene bruger for at forstå verden – de redskaber, der må til for at kunne bearbejde alle de mangeartede indtryk, de dagligt udsættes for. Derfor kan legen ikke vurderes højt nok. Legen kan undertiden løse op for ting, som børnene i øjeblikket ikke behersker i det virkelige liv. Det er vigtigt, at give børnene tid til fordybelse i legen, og vores opgave som voksne, er at lave så få afbrydelser som muligt i løbet af dagen.

Vi vil give børnene mulighed for et aktivt udeliv, naturlige aktiviteter og forståelse for miljø og økologi.

Udeliv giver større mulighed for udfoldelse, styrker motorikken, giver færre konflikter, mindre støj, frisk luft, energi og livsglæde. Efter parolen: ”går de voksne i gang følger børnene efter”, arbejder børn og voksne dagligt med årstidens mange opgaver på legeplads og i have.

Møllebakken tilstræber sundere børn ved indkøb af økologiske fødevarer uden gift og tilsætningsstoffer. På lang sigt handler vores grønne pædagogik om, at vores børn får et bedre udgangspunkt, end vi voksne har haft for at gennemføre en bæredygtig udvikling.

Vi vægter måltidet og dets tilblivelse højt.

Børn oplever i sjældnere grad de gøremål, der er i forbindelse med indkøb, forberedelser og fællesskabet ved måltidet, pga. stress og jag i familierne. I Møllebakken prioriteres de hjemlige gøremål højt. Børnene skal medinddrages i det forberedende og udførende arbejde omkring måltidet, og vi spise det samme mad, i fællesskab. Måltidet spises med kniv og gaffel, derved styrkes børnenes motorik. Dels ved at være med til forberedelser og dels ved at spise grønt og varieret, styrkes børnenes sanser. Måltidet skaber bro mellem hjem og institution, gennem fællesskabet ved at spise sammen.

Læring om "jord til bord" princip, (plante/så, passe, høste, forarbejde og spise) styrkes, samt at det er naturlige aktiviteter, som opstår ved fremstilling af måltidet. Sproglig udvikling, indsigt og viden styrkes.

Sundhed/sunde vaner." Hvad er sundt for mig?"

At det i Møllebakken er muligt at styrke børnenes fysiske sundhed, blandt andet med fokus på ernæring, hygiejne og bevægelse. At børnene oplever glæde ved, accept af og forståelse for deres egen krop og oplever glæden ved at være i bevægelse.

Mange undersøgelser viser, at den levevis vi har i dag ikke tilgodeser den motoriske udvikling af kroppen optimalt. De sansemotoriske kompetencer er hele fundamentet i vores tilgang til læring og mestring livet igennem.

Møllebakkens legeplads skal indrettes sådan, at den er motorisk udfordrende. (Der kan klatres på tårnet, klatrevæggen og i træer, balanceres på vores triller og de store sten, der kan løbes og rulles på vores bakke.)

Terrænet er opdelt i forskellige niveauer og underlagene mangfoldige. Vi har indrettet flere værksteder som pirrer til sanserne: naturværksted, bål- og boplads, udekøkken og køkkenhave. Vores indretning og den måde vi bruger inde-uderummene på, afspejles i høj grad i planlagte aktiviteter og børnenes egen frie lege. Vi er ude hver dag. Vi sidder på gulvene til vores samlinger, hvor vi synger, bruger rytmer til understøttelse og mange fagte- bevægelseslege. Have arbejdet opøver også evner som styrke og balance f.eks. når børnene skal køre haveaffald til komposten eller omvendt. Vores trampolin kommer ud om sommeren, rulleskøjterne styrker balancen, sanglege og boldlege sættes i gang på legepladsens græsplæne.

I Møllebakkens Naturgruppe bruges skoven og stranden som naturlig styrkelse af motorikken. Vi går i ujævnt terræn væk fra stierne, vi forcerer åer, balancerer på træstammer, vi kravler i grøfter og på skrænter. Børnene opfodres til at udforske det fysiske miljø både på legepladsen og i naturen.

Det er vores mål, at lære børnene at være selvhjulpne, - og at have respekt for sig selv og andre.

Jo mere børn kan klare selv, jo mere får de lyst at lære, og jo mere aktive bliver de. Travle forældre fristes undertiden til at gøre tingene for deres børn. I børnehaven giver vi børnene den tid, der skal til, for at kunne klare sig selv. Ved at respektere børnene og deres ret til at være forskellige, lærer børnene at respektere andre trods deres forskellighed.

Vores mål er at vores børn kan udtrykke sig sprogligt ved ønsker og behov. Og at de lærer alm. høflig omgangstone. Det vil ikke være nok at pege eller række en fod frem, men spørge "vil du hjælpe mig". Det er vigtigt at sige "godmorgen" når man kommer og sige "farvel" når man går hjem.

Ved at give børnene ansvar og pligter, styrker vi deres selvværd og selvstændighed.

Vi oplever, at børn vokser med ansvar, at det er vigtigt at kunne føle, at der er brug for dem. Store og små hjælpes ad for at få hverdagen til at fungere. Det er ikke et spørgsmål om beskæftigelse, men mere om at føle et fælles ansvar for de opgaver, der hver dag skal løses, for at få hverdagen til at hænge sammen.

Med begrebet "hjælpevenner" lærer børnene at føle ansvar for hinanden. En stor og en lille, eller en selvhjulpen og en mindre selvhjulpen sættes sammen. Det giver ansvar for den store og tryghed for den lille.

Alsidig personlig udvikling

- Kunne mærke egne behov
- Kunne give udtryk for følelser
- Kunne fordybe sig i egne interesser/forfølge egne mål
- At vælge
- Bevidst om omverdenen
- At få sociale erfaringer(at kunne indgå i en gruppe)
- At få selvværd
- At sige til og fra(egen grænsesætning)
- Føle sig som værdifulde deltagere i et socialt og kulturelt fællesskab
- At barnet føler sig trygt passet på(tillid til de voksne)
- At få erfaringer med og kunne bearbejde modstand og medløb, og det at møde konkurrence og kærlighed
- Kunne lytte til andre
- Realistisk omkring egne evner
- Kunne acceptere en beslutning, som går imod egne ønsker
- Kunne koncentrere sig

Engagement

Barnet udvikler engagement, når det indgår i relationer til betydningsfulde mennesker. Her skal barnet opleve, at det respekteres, passes på og værdsættes. Det pædagogiske læringsmiljø skal fremme barnets engagement og deltagelse, så barnet oplever fordybelse, selvrespekt og selvværd.

Livsduelighed

Gennem leg og andre aktiviteter skal det pædagogiske læringsmiljø sikre, at barnet får et grundlæggende demokratisk værdisæt, der udvikler og understøtter dannelse og livsduelighed. I bl.a. legen udfolder, udforsker og erfarer barnet sig selv og andre på forskellige måder, samtidig med at det også udfordres og oplever begrænsninger.

Gennem respekt og gensidig tillid til andre styrkes hele den personlige udvikling og barnet bevarer sin integritet.

Sådan understøttes denne udvikling i børnehaven:

Kunne mærke egne behov.

Have ret/mulighed for at komme i børnehaven en morgen og bare have lyst til at putte hos en af de voksne eller lægge sig med tæppet i kanesengen og få en morgen lur.

Hjælpe børnene med at mærke efter om de er sultne, tørstige, om de fryser eller sveder for dernæst at spørge indtil hvad de kan gøre for at ændre på det. På den måde får de selv mulighed for at tage stilling til, hvordan de kan få deres behov opfyldt.

Kunne give udtryk for følelser.

Børnene støttes i at vise deres følelser. Princippet "store drenge græder ikke" findes ikke. De har ret til at vise f. eks. vrede, hvis et andet barn uretmæssigt har snuppet ens legetøj, eller bryder u hensigtsmæssigt ind i legen.

Vi hjælper børnene med, at sætte ord på de følelser de har, ved at spørge ind til, hvordan de har det. Når det er svært at sætte ord, hjælpes ved selv at komme med "forslag" eller fortælle, hvordan man selv havde det dengang, det skete for en selv.

Kunne fordybe sig i egne interesser og forfølge egne mål.

Støtte børnene i de valg de gør f. eks. hvilke venner de vil lege med, hvilke lege og aktiviteter de vil deltage i, eller hvilke materialer de vil anvende. Dette gøres ved sproglig opmærksomhed, "Jeg kunne se du valgte at lege med biler, selv om Peter hellere ville lege med klodser, det er okay, så kan I måske lege senere".

Vi gør børnene opmærksomme på at det er i orden at "bedste vennen" også indimellem har lyst at lege med andre, og man sagtens kan være bedste venner alligevel.

Støtte børnene i, at have ret til, i ro og uden forstyrrelser, at sidde og tegne, læse eller lege.

Støtte børnene i, at have ret til at sige nej til en, der vil være med i legen.

At vælge.

Gøre børnene opmærksomme på, at her har de mulighed for at gøre nogle valg, dels ved at gøre dem opmærksomme på, hvilke valg og dels hvad valget indebærer.

At få mulighed for at vælge mellem forskellige aktiviteter, roller i drama, spil, at være ude eller inde, eller hvem man vil lege med og hvilket sted.

Gøre dem bevidste om, at de nogle gange selv kan vælge, mens andre gange er det de voksne der tager valget for dem. F.eks. kan børnene selv vælge, om de vil lave fastelavnsris, mens de ikke kan bestemme om, de vil med i skoven.

Bevidst om omverdenen.

Gøre børnene bevidste om, at der er andre i verden end dem. Ved at tale om hvordan andre har og føler det. Lærer dem at se på andres kropssprog og lytte til deres ord og lyde. Er han glad, ked af det eller bange?

Lære dem at vise respekt for andre. Ved at fortælle dem hvad dét de gør og sige til andre, gør ved dem følelsesmæssigt.

Gøre dem bevidste om betydningen af, at passe på tingene omkring os.

At få selvværd.

Anerkendende relationer: Dvs. en voksen der lytter og ikke er forudindtaget i forhold til det de lige har set. De voksne skal være rollemodel i den måde de møder hinanden på. Eks. Man står ikke, som voksen og råber et barn ind i hovedet, når man ikke vil have et barnene gør det indbyrdes.

Ved at være vejviser på en positiv og anerkendende måde – giver man barnet ressourcer, indlevelsessevne og selvfølelse – en følelse af at gøre noget godt også for fællesskabet, hjælper til øget selvværd.

At blive set, som det barn man er, få ros for det man gør og få at vide at andre kan lide en.

Ved at prøve de ting, man ikke troede man kunne, ved at opleve at det alligevel lykkedes, med en hjælpende hånd. Ved at klare den opgave, man er stillet f.eks. ved borddækning eller at komme over åen på træstammen ude i skoven. Være den der ”er oppe” i samling og alle kigger på, eller turde svinge sig i tovet i gymnastiksalen.

At man bliver mødt ligeværdigt, er med til at styrke tilliden til sig selv. Selvværdet vokser ved at være selvhjulpne, at lære nye ting, og udvide sine kompetencer.

At sige til og fra (egen grænsesætning).

Vi lærer børnene indbyrdes ved hjælp af sproget at sige fra og til, f.eks. hvis en driller i garderoben, læres børnene at give udtryk for, det de ikke kan lide. Modparten skal så hjælpes med at lytte til, hvad vedkomne sagde og i sidste ende stoppe.

Børnene skal hjælpes/læres at sætte ord på ting, de ikke bryder sig om og ikke har lyst til. De voksne kan hjælpe barnet med at sætte ord på, hvis de på barnets nonverbale sprog kan aflæse, at noget er galt.

Børnene skal have mulighed for at ytre sig og så må den voksne lytte. Børnene har krav på en forklaring fra den voksne, så de kan forholde sig og forstå. F.eks. ”hvorfor skal jeg være med til gymnastik?”. Så må den voksne forklare, hvorfor det er så vigtigt.

Føle sig som værdifuld deltager i et socialt og kulturelt fællesskab.

Børnehaven fungerer, som 2 familier der bor i et fælles hus,

Vi er alle vigtige brikker i det store puslespil(børnehaven).

Samtidigt får børnene også den indsigt, at de ikke kan melde sig ud af fællesskabet.

Vi har alle et medansvar for at vores hus fungerer. Vi sørger i fællesskab for at der bliver dækket bord, lavet mad, vasket op og tørret borde af. Alle deltager i pasningen af haven.

Når børnene laver aktiviteter, får alle mulighed for at komme med ideer, alle er vigtige for at få en god fællesoplevelse. Til samling har alle lige meget ret til at foreslå lege, sange eller hvilke bøger der skal læses højt.

Traditioner i børnehaven er også med til at børnene føler sig værdifulde. De "gamle børn" som kender til tingene er kulturbærere, de hjælper med til at videreføre de traditioner som børnehaven har f.eks., ved fødselsdagsfester, højtider eller ved faste aktiviteter som "Miljømåned".

Børnehavens madordning danner rammen for fællesoplevelsen af måltidet. Vi spiser alle samme mad. Vi bliver alle introduceret i den danske og ikke danske madkultur. Dannelse i forhold til etik og moral, hvordan man opfører sig ved måltidet og hvordan vi hjælper hinanden med at sende maden rundt.

At have børn med handicaps, børn som er/ser anderledes ud(f.eks. hudfarve, religion) giver børnene mulighed for at lære, at alle kan være en del af fællesskabet og den kultur vi alle er en del af.

At barnet føler sig trygt passet på.

Vi skal være lyttende, anerkendende, medlevende, ærlige, synlige og ansvarlige voksne. Vi skal vise børnene, at vi har styr på tingene, men børnene må også godt lære, at voksne kan ændre på planerne, hvis andre "spor" skulle vise sig.

Børnene skal opleve, at de voksne er glade for at de kommer, at de tages imod med åbne arme.

Børnene skal opleve, at de voksne tager dem alvorligt og interesserer sig for dem.

Børnene skal ikke opleve, de voksne snakker nedsættende om deres forældre.

Kunne lytte til andre.

Børnene øves i at være opmærksomme og lytte når vi f. eks giver besked om, hvad de skal gøre, når vi skal på tur. Smøre madpakker, huske drikkedunk, hvilket tøj de skal tage på og at de skal gå ud til vores "hajtænder". Ligeledes øves børnene i at lytte til, hvad kammeraterne/de voksne fortæller om oplevelser/erfaringer, når de sidder til samling. De lærer også at de ikke må afbryde, men at de skal vente på, at det bliver deres tur.

Til samling og ved frugttid læses historier, som der bagefter tales om, børnene udvikler hermed deres lytte evne, som en nødvendighed for at kunne give nogle svar. Vi gør i dagligdagen meget opmærksom på vigtigheden af dialogen, lytte er vigtigt, både i forhold til børn og voksne. Ved at lytte lærer børnene også, at der kan være mange forskellige indfaldsvinkler til tingene, det giver børnene dels viden og dels et mere nuanceret billede af verden.

Realistisk omkring egne evner.

Der skal i børnehaven være en bred vifte af læringsrum, så børnene får mulighed for at afprøve sig selv. Børnene får så mulighed for i flere tilbud, at spejle sig i andre, hvem er jeg?, hvad kan jeg i forhold til andre?

Vi støtter børnene i at overskride deres egne grænser, hvis vi f.eks. er i skoven og skal over en bro og barnet er usikker på om det kan komme over, støttes barnets ved: ” Jeg tror godt du kan, prøv nu engang”. Eller hvis barnet ikke vil smage noget nyt mad, bakkes barnet op i at ”springe ud” i at smage.

Vi skal hjælpe børnene med at få nye udfordringer f.eks. skal barnets tilbydes materialer f.eks. puslespil som bliver sværere i trit med deres udvikling. Omvendt skal vi også ”pille” den 4-årige supermand ned, når han er på vej op /ud i situationer, som han endnu ikke magter.

Kunne acceptere en beslutning, som går imod egne ønsker.

Beslutninger må indimellem tages for fællesskabets bedste, eller fordi der ikke er alternativer.

Det kunne også være en beslutning taget af de voksne som f.eks., at vi nu alle går ind, eller nu går vi alle ud. Det bliver måske ikke altid som barnet ønsker, men det er en nødvendighed, at barnet lærer at tilpasse sig, det besluttede. Hvis barnet skal kunne fungere i fællesskabet er det vigtigt, at denne evne tilegnes. Det er vigtigt, at vi taler med børnene om demokrati, hvorfor det er så vigtigt, at vi indimellem må gå imod det, vi selv ønsker, og følge flertallet. Vi skal støtte børnene i, at sætte ord på, og lære dem at lytte til andre, så de får en mulighed for, at forstå hvorfor andre vil det, de vil.

Kunne koncentrere sig.

Vi skal skabe situationer, rum og aktiviteter, som skaber basis for koncentration. Dette gøres ved at give børnene mulighed for arbejdsro, give dem redskaber til at koncentrere sig. F.eks. at det er vigtigt at lytte og kun at tænke på den ting man er i gang med.

Børnene opøver b. la. deres koncentrationsevne i musik og ved højtlesning, i naturgruppen, når de er med i køkkenet, i samling og ved alle de opgaver de er med i eller bliver stillet i løbet af dagen.

Social udvikling.

- At lege sammen med andre
- At være omsorgsfuld over for andre
- At tage hensyn til andre
- At etablerer nære relationer
- Forstå hvad der gør andre glade, vrede, kede af det o.s.v.
- Kunne fungere og agere i en større gruppe
- Igangsætte og styre lege
- Kende egne grænser og forstå og respektere andres
- Træffe valg ud fra egne valg og forstå konsekvensen
- Modtage en kollektiv besked
- Vente på tur
- Følge regler
- Have en god omgangstone
- Være bekendt med anerkendelse og respekt
- Være trygge
- Kunne løse opgaver i fællesskab
- Kunne løse konflikter med sproget som redskab
- Få tid og rum til fordybelse

Social kompetence udvikles i fællesskab med andre mennesker i venskaber, grupper og kulturer. Vigtige elementer i social kompetence er empati, evne til tilknytning og sociale færdigheder.

Empati handler om at mærke egne følelser, kunne sætte sig ind i andres følelser og oplevelsesverden og at kunne handle på måder, der understøtter samspillet med andre. Det er væsentligt for barnets udvikling af empati, at det pædagogiske personale er optaget af børneperspektiver, som de kommer til udtryk både verbalt og kropsligt.

Vi bruger "Fri for mobberi" (Bamseven).

Sådan understøttes denne udvikling i børnehaven:

At lege sammen med andre.

Børnehavens mange forskellige rum giver mulighed for mange former for leg ude som inde. Det kan være med sin bedste ven, i mindre eller større grupper. Vi giver børnene mulighed for at lege, ved ikke hele tiden at afbryde dem i deres leg. I legen bearbejder børnene de mange oplevelser og input de får hele dagen. I legen lærer de at fungere socialt, udvikle deres fantasi og indgå i forskellige former for spilleregler. Børnene vælger selv hvem de vil lege med, har de svært ved at finde nogle, hjælper vi med at få sat en leg i gang eller får dem ind i en anden leg som er i gang.

At være omsorgsfuld over for andre.

Vise/snakke med børnene om vigtigheden af at være omsorgsfuld. Vi har vores "hjælpevenner", hvor det netop er vigtigt at et andet barn (oftest et større barn) hjælper et mindre barn med at gå i børnehaven. F.eks. når vi er på tur, at der én der passer på én, hjælper med at gå i trafikken eller kan "trække" hvis man bliver træt. Vi prøver også at øve børnene i, at i stedet for at stå og se på, at et barn er faldet, at det så er vigtigt, at hjælpe barnet op og trøste det, mens et andet barn henter en voksen.

I samling læses og snakkes der også om det, at være omsorgsfuld.

At tage hensyn til andre.

Det er vigtigt, at lære at tage hensyn. Det er på den måde, vi passer på hinanden og forstår, at der er andre i verden end os selv.

At tage hensyn er **ikke** at afbryde, når andre taler, **ikke** bare at masse sig foran i køen, **ikke** at gå oven på andres tøj i garderoben, sparke til ting ude som inde, at være stille hvis nogen sover, **ikke** bare at "skrabe til sig" ved madbordet, men at lære at "kigge ud over sin egen lille næsetip" for at se, om det er i orden, det jeg er i gang med nu, eller om jeg er i gang med "at træde på andre".

At etablere nære relationer.

At etablere nære relationer handler om at knytte sig til hinanden uden at omklamre hinanden, at bruge hinanden uden at misbruge hinanden, og det drejer sig om, at indgå i et forpligtende fællesskab, hvor alle hjælper hinanden.

Børn og voksne er opdelt i 2 "familier". 2 grupper som børn og voksne er fast tilknyttet til. Vi spiser sammen i vores familier, vi holder samling og tager på tur sammen. Når børnene starter i børnehaven, er "familierne" med til at give børnene den tryghed der kræves, for at indgå i nogle tætte relationer. Hver "familie" spiser i mindre grupper hver dag, og ved de samme borde, hvor muligheden for at danne venskaber også kan startes. Børnene har en hjælpeven, som tager hånd om én, så man hurtigere bliver tryk. Når børnene så er trygge, kan de begynde, at skabe venskaber på tværs af "familierne". Børnehaven arbejder som et hus, derfor er der rig mulighed, for på tværs af "familierne", at finde den eller de børn eller voksne, som man går bedst i spænd med. Det er **den** kæmpe force den lille institution har, at vi ikke er større, end at vi kan fungere, som et fællesskab.

Vores forældrearrangementer i børnehaven er også med til at skabe venskaber. Her lærer forældre hinanden at kende, så bliver det lettere at etablere kontakt i fritiden.

Forstå hvad der gør andre glade, vrede, kede af det osv.

Vi øver børnene i at se og høre, hvordan deres kammerater ser ud og, hvad de siger, når de er /leger eller gør ting sammen. De kan kigge på ansigtsudtrykket, og lytte til tonen tingene bliver sagt med. Vi snakker med børnene når de f.eks. har konflikter, om hvad det var der startede konflikten, hvordan det kan gøres i stedet, så de kan få nogle andre handlemuligheder til næste gang. Og så de forstår hvad der gjorde det andet barn vred eller ked af det.

Det samme hvis et barn gør noget godt for et andet barn, hjælper med at finde noget der har været væk eller henter noget, så fortælles barnet hvor godt det var, så det også bliver en handlemåde for barnet.

Kunne agere og fungere i en større gruppe.

Når vi er mange sammen, hvad vi jo rigtig tit er, er det vigtigt at være i stand til, at fungere i den store gruppe, at være udstyret med de kompetencer det kræver.

Børnene øves i at lytte, overholde de spilleregler der er. Det kunne være i en leg, men også når vi i andre sammenhænge er i en stor forsamling f.eks. i samling på stuerne eller når vi tager på tur. Her bliver børnene nødt til at følge de anvisninger, de voksne giver for, at vi alle når det samme mål. Børnene oplever, at de indimellem må gå på kompromis med deres egne mål, men her må de lære at tilsidesætte disse. Hvis vi f.eks. er på tur i skoven, og et barn hellere vil blive et bestemt sted, mens resten vil hen til en stor træstamme, bliver man nødt til følge med. Eller hvis legepladsen skal ryddes op, er det også vigtigt at alle er med.

Hvis børnene har svært ved at indgå, er de voksnes opgave at give børnene redskaber, via råd og vejledning.

Vi har nogle styrede aktiviteter, som arbejder med børnenes evne til at arbejde sammen. F.eks. når vi har fælleslege ude som inde eller i samling, hvor der laves aktiviteter som kræver at alle er med.

Igangsætte og styre lege.

Børnene skal have mulighed for og tid til selv at igangsætte lege og styre dem. Det gælder ude som inde. Det værre sig lege de selv finder på eller lege som de er blevet introducerede for af voksne, det kunne f.eks. være "kom hjem alle mine kyllinger" som de tit leger på eget initiativ.

Nogle børn er fra naturen gode til at finde på og styre lege. Andre skal have lidt støtte fra de voksne til at gå i gang.

At kende egne grænser og forstå og respekteres andres.

"Kan du li?" og "har du lyst?". Sådan spørger vi ind til, om børnene har lyst til det andre gør ved dem, eller vil have dem med til. Vi snakker med børnene om, at det er i orden at sige, "at det har jeg ikke lyst til" eller "det kan jeg ikke li" og de skal stoppe. Omvendt skal barnet selv lære at acceptere at et andet barn ikke har lyst eller kan lide det, som bliver gjort. Børnene øves i at sætte ord på, og i at lytte til hvad kammeraterne siger, så der opstår en forståelse for, hvorfor det er uhensigtsmæssigt at gøre sådan. En vigtig kompetence at have, for at indgå i et fællesskab.

Træffe valg ud fra egne behov og interesser og forstå konsekvensen.

Barnet får langt hen af vejen lov til at bestemme, hvad det har lyst til at foretage sig; om det vil lege med klodser, tegner eller det hellere vil ud at cykle osv. Udfra parolen; hvad har jeg lyst til! Eller; jeg vil gerne lidt mig selv, eller nu har jeg brug for at være sammen med min bedste ven eller måske en voksen.

Det er vigtigt, at gøre børnene opmærksom på, at der indimellem følger en konsekvens med af deres valg. F.eks. hvis man vælger det største æble på fadet, og den voksne spørger "Er du sikker på du kan spise det?" og barnet siger "Ja", så må man også spise det. Eller at man ikke får nogen gaver med hjem fra julegaveværkstedet, hvis man ikke gider deltage i værkstederne. Her er det vigtigt, at børnene reflekter over sine handlinger, og læres efterhånden hvad deres valg får af konsekvenser.

Modtage en kollektiv besked.

Den kollektive besked øves dagligt mange gange. "Nu skal vi til samling", "Nu skal vi spise", "alle skal rydde op". Til samling gives der besked om alt, lige fra nye tiltag i børnehaven, om ting der ske senere, om noget børnene skal huske o.s.v. Efter et stykke tid skulle børnene gerne være i stand til forstå, at den besked også gælder for mig, selv om jeg måske hellere ville noget andet. Vi øver børnene i, at lytte og være stille så alle har mulighed for at høre og forstå beskeden. Hvis vi er i tvivl, spørger vi den enkelte, om de har forstået beskeden.

Vente på tur.

Til samling, ved middagsbordet, ved vasken på badeværelset, i køen til skylning af tallerkner o.s.v. læres børnene, at man må vente til bliver ens tur. Børnene læres at vente stille og roligt, og at det nok skal blive deres tur. Det nytter ikke, at råbe højere eller mase for at komme til.

Følge regler.

Det er vigtigt for at kunne overskue en hverdag, at have nogle faste regler for samvær. Man siger b. la. "Goddag" når man kommer og "farvel" når man går hjem. Vi lære børnene, at spørge om de må være med i leg, om de må låne deres kammeraters ting osv. Der må ikke løbes på gangen og man skal huske at vaske hænder inden man hjælper til i køkkenet, sådan er der flere regler, som skal overholdes.

Der kan være andre regler f.eks. i spil eller i en leg.

Regler er med til af skabe rammerne, hvis alle kørte som de ville i trafikken, blev det ren kaos.

Have en god omgangstone.

Vi taler pænt til hinanden. Vi lærer børnene etik og moral, ved at være meget bevidste om, at vi er rollemodeller. Igen, vi siger goddag og farvel, svarer når der bliver talt til en og svarer pænt, når nogen spørger.

Være trygge.

Barnet er trygt, når det kan stole på, og føler sig anerkendt af et andet menneske. Ved at give tid til, at lære hinanden godt at kende, bliver barnet trygt. Ved at vise, hvad man kan og ikke kan. Ved at give tid, så børnene kan suge indtryk til sig. De voksne må ikke overskride barnets grænse, hvis det er muligt.

Vi mener, at vores familiære rammer giver tryghed. Vores måde at indrette os på med hjemlige rammer, giver børnene genkendelighed, som giver tryghed. Det giver også barnet tryghed når forældre og personale samarbejder om, at skabe de bedste rammer for udvikling.

Kunne løse opgaver i fællesskab.

”At løfte i flok” er et godt udgangspunkt; for at vi sammen kan arbejde længere og hurtigere. Vi er afhængige af, at alle hjælper.

Både i legen, men også i de mere arbejdslignende aktiviteter vi har, f.eks. havearbejde læres børnene at jo flere vi er, jo bedre er det. Der er brug for alles hjælp. Vi bliver på den måde en del af et fællesskab, som udretter noget vigtigt. At finde ud af, at 3 børn i fællesskab kan løfte en trille, eller at ved at være 4 der graver, så bliver vi hurtigere færdige, er helt grundlæggende for vores fællesskab.

Kunne løse konflikter med sproget som redskab.

Vi skal lære børnene, at være parate til at løse konflikter. At vi alle har forpligtende relationer, hvor alle viser ansvar. Det nytter ikke at ”stikke” af fra konflikten, men at prøve at løse den gennem sproget. Her skal vi voksne være børnenes rollemodeller. De skal se, hvordan de voksne håndterer konflikter, sådan at der videreformidles måder, at løse konflikter på.

Få tid og rum til fordybelse.

Som voksne kan vi vise vejen, turde fordybe os, turde være i ro og ikke hele tiden have gang i et eller andet. Vi kan også vise vejen, ved ikke at lade os forstyrre, når vi fordyber os. Det betyder bl.a. at vi voksne ikke lader os afbryde, når vi f.eks. læser sammen med nogle børn, eller hvis vi har en samtale i gang.

Vi prøver at undgå for mange afbrydelser, men giver børnene tid til at ”lege færdig”, giver dem lov til, at have et rum i længere tid, uden at andre kan bryde ind i legen.

Kommunikation og Sprog

- Bruge jeg-form
- Kende kammerater og voksnes navne
- At mærke og formulere grænser, løse konflikter og sætte ord på ønsker/behov
- Fortælle om egne oplevelser
- Kende sange rim og remser
- Fortælle historier
- Have et godt ordforråd
- Kendskab til skriftsprog
- Have adgang til IT
- Kende tallene op til 20 mundtligt og 10 i skriftsprog
- Stiftet bekendtskab med at der er forskellige sprog(mimik, kropssprog og talesprog)
- Svare når der stilles spørgsmål eller tales til én

Kommunikation og sprog er centralt for barnets evne til at danne relationer, indgå i fællesskaber og vedligeholde venskaber, og her danner legen et vigtigt afsæt som øvebane for barnets nonverbale og verbale kommunikation, ordforråd og sætninger. Det er derfor afgørende, at barnet understøttes i at deltage i leg.

Læringsmiljøet skal tilbyde barnet et bredt udvalg af sproglige læringsmuligheder og aktiviteter, der understøtter tilegnelsen af sprogforståelse, ordforråd, udtale og sætningsdannelse i meningsfulde sammenhænge. Sproglige læringsmuligheder indtænkes i både rutiner, planlagte og spontane aktiviteter.

Sproglige færdigheder er en indgangsdør til verden – en mulighed for at høste viden og erfaringer.

Sådan understøttes denne udvikling i børnehaven :

Bruge jeg-form.

Barnet understøttes i at tale i jeg-form, ved at vi voksne er meget bevidste om selv at tale korrekt. Vi lægger vægt på, at børnene lærer at udtrykke, de behov de har. F.eks. når vi spiser og barnet er tørstig, støttes det i at sige, "Jeg vil gerne bede om mælken", i stedet for bare at råbe mælk.

Til samling fortælle om hvad "jeg" har oplevet.

Hvis barnet siger "mig" i stedet for "jeg", gentager vi voksne, sætningen korrekt så barnet lærer den rette måde.

Kende kammerater og voksnes navne :

Det er vigtigt, at barnet ved, hvem det er, og hvem det er sammen med hver dag i børnehaven. Vi bliver nærværende ved kendskab. Når barnet starter i børnehaven, leges tit navnelege, der synges med

navnene i samling og der råbes op. Børnene har faste bordkammerater ved spising og de har hjælpevenner, det gør at barnet hurtigt lærer en lille gruppe børns navne at kende. Alle børn har navne på deres kopper.

Vi lærer børnene, at hvis de skal henvende sig til andre, børn som voksne, skal de bruge navnene. Hvis de ikke lige kan huske det, kan de jo spørge. Ved spisningen skal de f.eks. nævne, det barns navn, som sidder med det, de gerne vil have, for at få det rakt over til sig.

At mærke og formulere grænser , løse konflikter og give udtryk for ønsker /behov.

For at barnets skal kunne begå sig og føle "at det har sig selv med", skal det kunne give udtryk for, hvad det har lyst til og hvad det ikke har lyst til, hvad det har behov for lige nu og hvad det ikke vil finde sig i. Kommunikationen er vigtig.

Vi voksne hjælper barnet med at sætte ord på sine følelser. Ved at vi spørger ind til problemerne, får barnet selv nogle ord at sætte på, som det kan bruge næste gang, det står i en lignende situation og det undgår, at løse sine konflikter ved at slå. F.eks. "Jeg kan ikke lide, at du skubber, det gør ondt" eller "Jeg vil gerne have hjælp til at lukke min jakke". Dialogen mellem børnene og de voksne er yderst vigtig, det er her ord og betydninger bliver skabt og integreret som løsningsmodeller.

Barnet støttes og gives redskaber til at sætte ord på ønsker og behov "Jeg vil gerne bé om fadet" eller "Jeg er sulten". I samling fortæller børnene hinanden, hvad der skete på legepladsen, da de blev uvenner, om hvordan de havde det, da deres hund døde osv. Vi fortæller og lytter, forstå hinanden og får igen flere nuancer, som kan bruges.

Ved at læse bøger, synge sange, se film og lave teater, får børnene også ord og handlinger der kan bruges som redskaber. F.eks. når vi læser bøger, stopper vi op for at spørge børnene, hvad de tror han er ked af, eller hvad der f.eks. kan gøres for at han bliver glad igen, og om de måske har prøvet noget lignende selv. Vi voksne er også vigtige rollemodeller, vi sætter ord på vores følelser overfor de ting der sker, hvad vi kan lide og ikke kan lide og hvorfor.

Fortælle om egne oplevelser.

Børnene opfordres til at fortælle om egne oplevelser. F.eks. er der ved morgenbordet, god mulighed for at fortælle med egne ord, hvad man har oplevet eller gerne vil opleve. I samling og ude hos Anne i køkkenet, er muligheden til stede, til sine kammerater, når man leger sammen, kan oplevelserne også få ord på.

Vigtigheden af, at børnene øves i, at turde fortælle i samling, er stor. Her vænner barnet sig til at være "på" og at andre kigger på én, mens man taler. Samtidig med at nye ord kan læres, afhængig af hvad samtalen går på.

Kende til sange, rim og remser

Vi synger, rimer og remser til samling og frugt tid, på legepladsen, når vi går tur, på trampolinen, ja alle steder der kan leges med ordene.

Vi har bøger, plakater og ophæng med rim og remser. Der bliver sunget ved diverse højtider, som f.eks. Sankt Hans, Jul, Fastelavn, i miljømåned og ved en masse andre lejligheder i hverdagen, eksempelvis ved opvasken eller på legepladsen. Der rimes og remses i drama og i naturgruppen. Vi har en del sange, som vi selv har lavet, b. la. Refa-sangen og andre sange til vores miljømåned.

Vores trampolin er god at rime og remse på. Her lærer børnene rytmen ved at hoppe til ord og stavelser. Sange og rim og remser giver børnene mulighed for, at sige hele sætninger og opøver dem heri.

Fortælle historier

Vi fortæller historier i musik og drama (egne eller dem der er lavet i forvejen, eventyrene),

I naturgruppen, i samling, på legepladsen i legen eller indendørs i de forskellige aktivitetsrum. Fantasien er med til, at holde fortællingen i gang. Vi laver dukketeater, De 3 Bukkebruse. Et godt kendt eventyr, der giver børnene den tryghed, der skal til, for at turde lave en forestilling. Historier giver nye ord og forståelse/indsigt i situationer og egne handlemuligheder.

I børnehaven har hvert barn "barnets bog". En bog som er startet op i dagplejen. Bogen indeholder billeder af barnet, dels hjemmefra og dels fra dagplejen. Barnets tegninger og lignede, bliver også sat ind i bogen. "Barnets bog" er en med til, at få barnet til at fortælle, sætte ord på som f.eks. på familien, oplevelser, de første venner. Den er ligeledes med til at skabe en "rød tråd" i barnets liv. Især i starten er bogen med til at skabe tryghed, når barnet f.eks. savner sine forældre, er bogen med til at mindske savnet, da man jo lige kan kigge lidt på dem i bogen. Der vil løbende blive sat billeder og andet i bogen, indtil barnet forlader børnehaven. "Barnets bog" vil være fyldt med indtryk og oplevelser igennem de første 6 år af deres liv.

Have et godt ordforråd/begreber

Der er vigtigt at, børnene får sproget ind med medfølgende oplevelser via sanserne. En skov med træer, blade, insekter, dyr, lyde, dufte er først rigtig forstået, når man har sanset den med kroppen, følt, set, hørt og lugtet. Man skal kunne gribe, før man kan begribe. Det er derfor vigtigt, at for at opøve børnenes ordforråd og begrebsverden, at de aktiviteter og forløb vi laver i børnehaven, bliver så konkrete som muligt. Men også at vi viser, fortæller, læser, viser film og forklarer hvad og hvordan verden er skruet sammen. Ord og begreber skal vises og forklares, de kommer ikke af sig selv.

Vi sætter ord på alle handlinger, det giver børnene indsigt og viden. Det både i i rutiner, planlagte og spontane aktiviteter. Vi er meget opmærksomme på, at vi er sproglige rollemodeller.

Kendskab til skriftsprog

Vi lærer børnene, hvordan deres navn ser ud, når de begynder i børnehaven. De har ikke symboler, såsom kat eller traktor på deres pladser, men deres navn i stedet for. Deres navne står på deres pladser, deres rygsække, på skuffen, deres navn står også på deres brik, som flyttes når de kommer og går hjem. De har deres egen kop med navn på.

Børnene opfordres til at skrive navn på deres tegninger.

Vi har en magnet tavle med tilhørende bogstaver, som børnene kan eksperimentere med f.eks. skrive eget navn eller venners. Der er også små billeder med tilhørende ord på, som børnene kan øve sig i at stave og lave ord af.

Have adgang til IT

Børnene har mulighed for at bruge IT i børnehavens personalestue. Her kan børnene spille forskellige spil med vægten lagt på indlæring. Det kunne være farver, former, tal eller lignende.

Tiden til at bruge computeren er aftalt med de voksne, sådan at et barn ikke kan bruge den i ubegrænset tid.

Kende tallene op til 20 og 10 i skriftsprog

Vi tæller børn i samling, vi tæller hvor mange tallerkener, vi skal bruge når vi skal spise osv.

Vi øver os i, hvor mange år vi er, hvor mange hurraer vi skal råbe til fødselsdagsfester. Vi tæller, hvor mange vi bor vores hus, vi tæller hvor mange hop i trampolinen vi har hoppet, vi tæller rigtig mange ting.

Vi har flere forskellige spil hvor tal indgår f.eks. Duorama og Miniløk. Inden de store skal i skole, etableres en rum, hvor børnene kan lave forskellige opgaver b. la med tal.

Stiftet bekendtskab med at der er forskellige sprog(mimik, kropssprog og talesprog)

Vi er i børnehaven meget opmærksomme på, at børnene lærer at afkode hinanden; Ser han/hun glad ud, mens du gør sådan. Står der nogle og driller, og de selv synes det er sjovt, skal de lære at tolke om den anden også synes der er sjovt, selv om vedkommende ikke verbalt siger noget, fordi han/hun ikke tør. Men omvendt skal børnene også lære at selvom man måske ikke har sprog/begreber på plads, er det ikke okay, at bruge hænderne til at rive, slå eller at man bider, så er muligheden for at henvende sig til en voksen.

Det er også vigtigt at vise børn at mimik og sprog gerne skulle harmonere. Det kan ikke nytte at en voksen står og griner, mens vedkommende irettesætter et barn. Barnet forvirres over de modsatrettede informationer.

I sproggruppen leges forskellige lege, hvor vi bruger forskellig mimik og kropssprog. Eksempelvis hvis vi skal være farlige tyve eller modige prinser, forsigtige prinsesser eller glade trolde osv.

Svare når der stilles spørgsmål eller tales til én

Vi er meget tydelige når vi henvender os til børnene. Eksempelvis er en leg i gang mellem nogle børn og selv om de er meget opslugte af legen, forventer vi at få et svar, ved at sige ”Jeg vil ikke have, at du bare løber videre, når jeg siger dit navn og fortæller dig noget, når jeg kan se, du har hørt det, jeg siger til dig”. Alt for ofte ser vi at voksne/forældre ikke forventer eller giver sig tid til at barnet svarer, fordi alle har så travlt.

Når børnene kommer om morgenen, lægger vi meget vægt på, at de svarer, når vi siger godmorgen, det er ikke nok at forældrene siger godmorgen. Dette er grundlæggende for den måde vi møder hinanden på i andre tilfælde. Vi accepterer ikke, at man lade som ingenting.

At svare kræver også mod for nogle, som så fører til øget selvværd, når de overvinder sig selv. Når børn tør bruge sproget, og når de mærker at andre lytter, føler de sig betydningsfulde og samtidig er det med til at knytte sociale bånd til andre.

Krop, sanser og bevægelse

Grovmotorisk:

- Trille, krybe og kravle
- Kravle i ribbe
- Slå kolbøtter
- Hoppe
- Hinke og stå på et ben
- Løbe
- Balancerer
- Cykle på 2 hjul
- Gripe og kaste en bold

Finmotorisk:

- Klippe efter en streg
- Holde med pincetgreb på blyanten
- Spise med kniv og gaffel
- Selv at hælde mælk op

Rytme:

- Bevæge sig til rytmisk musik(danse)
- Gengive en rytme

Kropslige færdigheder:

- Klæde sig af og på
- Pudse næse
- Selv klare toiletbesøg
- Mærke kulde og varme
- Benævne kropsdele

Sundhed:

- Gøre erfaringer med at koble bevægelse og sprog
- At få erfaringer med kropslig nærhed(trøst, sidde på skødet, at holde i hånden, at sidde tæt)
- At få viden om kroppen funktion og dens betydning for sundhed
- At give børnene sunde kost vaner
- Være bekendt med vigtigheden af håndhygiejne
- At bruge og stimulere sanserne

Når krop og bevægelse betragtes som redskab til at erobre verden, har børnene brug for en børnehave, som tilbyder rum, tid og relationer hvor de kan udvikle deres grov- og finmotoriske kompetencer samt deres styrke og udholdenhed.

*Kropsidentiteten udvikles gennem kropslige erfaringer i sociale samspil og barnet skal derfor i det pædagogiske læringsmiljø have mulighed for at erfare verden både **med** og **gennem** kroppen.*

Sådan understøttes denne udvikling i børnehaven:

Grovmotorisk:

Trille, krybe, kravle, kravle i ribbe, slå kolbøtter, hoppe, hinke og stå på et ben, løbe, balancere, gribe og kaste en bold samt cykle på 2 hjul.

Den motoriske del bliver tilgodeset på mange måder. Vi går bl.a. over i gymnastikhuset så tit som vi kan får den, og så længe vi har økonomi til det. Her laver vi forskellige forløb som styrker motorikken (bevægelses apparatet). Vi laver opvarmning til musik, vi danser, bruger forskellige redskaber f.eks. tov, bolde, rullebrædder, ærteposer, madrasser, trampoliner, airtrack, ringe, balancebom, balloner o.s.v.

Børnehavens legeplads er indrettet sådan, at den er motorisk udfordrende. Der kan klatres på tårnet, klatrevæggen og i træer, balanceres på vores triller og de store sten, der kan løbes og rulles på vores bakke. Vi har gynger og trapezen og træheste, som kræver styrke og udholdenhed for at komme op på (vi hjælper ikke op, børnene skal selv kunne komme op).

Have arbejdet opøver også evner som styrke og balance f.eks. når børnene skal køre haveaffald til komposten eller omvendt. Børnehavens trampolin kommer ud om sommeren, rulleskøjterne styrker balancen, sanglege og boldlege sættes i gang på legepladsens græsplæne.

I børnehavens Naturgruppe bruges skoven og stranden som naturlig styrkelse af motorikken. Vi går i ujævnt terræn væk fra stierne, vi forcerer åer, balancerer på træstammer, vi kravler i grøfter og på skrænter. Børnene opfodres til at udforske det fysiske miljø både på legepladsen og i naturen.

Børnehaven har to cykelbaner, hvor der køres på cykler og traktorer. Vi opfordrer børnene i 5-6 års alderen at prøve at køre på 2-hjulet cykel. Vi hjælper og støtter børnene at lære det. Det er tilladt i starten at øve sig på græsplænen, så det ikke gør så ondt hvis de vælter. Børnene må gerne tage deres egne cykler med i børnehaven. Vi har dog "cykelfri-dag" om torsdagen.

Vi introducerer børnene for børneyoga.

Finmotorisk:

Klippe, holde med pincetgreb på blyant, spise med kniv og gaffel og selv hælde mælk op.

Børnene støttes/styrkes i deres finmotoriske udvikling gennem flere ting. De har dagligt mulighed for at klippe og tegne. Det kan være på eget initiativ, men også i forbindelse med et struktureret forløb, sat i gang af de voksne. Det kunne f.eks. være i forbindelse med højtiderne eller ved emner som f.eks. eventyr eller trolde. Børnene hjælpes med at holde papiret og saksen rigtigt. Pincetgrebet læres ved at vise dem, hvordan de skal holde på blyanten og derefter løbende støtte dem.

Børnehavens madordning er med til at styrke børnene. Ved måltiderne spiser vi med kniv og gaffel. Vi fortæller børnene, hvordan de bruger pegefingern til "styrefinger". De tager/øser selv mad op fra skåle og fade, hvorefter de sender dem videre. De hælder selv mælk og vand op. Ved tilberedningen af maden hjælper børnene med at skrælle og skære, trille boller, ordne fisk og fugl, bær og frugt.

Finmotorikken styrkes ligeledes gennem aktiviteter som perler, lege med Lego og magneter, male med pensel, sy og samle puslespil.

Bevæge sig til rytme og gengive én.

Dette tilgodeses i drama og musikgruppen, ved musikskolens musikundervisning, som vi har i børnehaven, i gymnastiksalen og i hverdagen, dels i samling og dels ved at børn og voksnes spontane initiativtagen til musik og sang. Vi synger, når vi har fødselsdagsfester og ved de højtider, vi fejrer. Børnehaven har en del trommer og andre rytmeinstrumenter som flittigt bruges, både ved planlagte og spontane forløb.

1 gang året har vi et 8 ugers forløb med musikskolen.

Vi har Cd-afspillere som flittigt bruges dels til musik som børnene selv har med, og dels til musik som lånes på biblioteket. Til musikken synges og danses.

Klæde sig af og på, pudse næse, selv klare toiletbesøg, være bekendt med vigtigheden af håndhygiejne.

Barnet skal selv i det omfang det er realistisk tage sit tøj af og på. Hvis det begynder at blive svært vises hvordan det gøres, så barnet kan øve sig. Barnet roses når det klare tingene selv, det giver selvtilid, så barnet "tør" springe ud i en ny udfordring.

Barnet øves i, selv at pudse næse. Når barnet er forkølet, spørges det, om det kan mærke at næsen løber? Vi beder dernæst barnet om at pudse næse. Det forklares hvordan man puster ud og om vigtigheden af håndvask bagefter.

Barnet støttes i at klare toiletbesøg selv. Barnet læres at mærke efter om det skal tisse eller "gøre stort". Barnet læres, at tørre sig selv. Vi tørrer gerne efter, hvis der er brug for det.

Håndvask/håndhygiejne bliver jævnligt introduceret. Vi fortæller om vigtigheden af at vaske hænder før vi spiser, efter toiletbesøg og inden madlavning, hvordan vi vasker hænderne "ordentligt" og derefter tørrer dem. Vi har en vaskeinstruktion med billeder hængende på på hvert badeværelse.

Mærke kulde og varme.

Så vel som ude og inde skal børnene gøres opmærksom på, at mærke efter om de har for lidt eller for meget tøj på, om de sveder eller fryser. Hvis et barn kommer og spørger hvad det skal have på, opfordres barnet til selv at finde ud af det. Dette gøres ved at stille barnet forskellige spørgsmål. F.eks. "Hvilken årstid er det?". "Skinner solen eller regner det?" Derefter kan barnet selv blive opmærksom på hvad tøj der er passende.

Forskellige sanslege kan også medvirke til, at barnet gøres bevidst om forskelligheden mellem varme og kulde.

Benævne kropsdele

I samling laves forløb omkring kroppen. Det kunne være forskellige sanglege hvor kroppens dele indgår, tegne sig selv eller gennem "snakke" om emne, "Hvordan ser vi ud?". Ord sættes på ved påklædning, f.eks. "Armen skal ud i ærmet". "Du skal stikke dine fødder ned i støvlerne".

Gøre erfaringer med at koble bevægelser og sprog.

Til samling og i drama og musik synges sange, hvor krop og sprog hænger sammen. Det kunne være fagtesange eller bevægelsessange og lege.

Det er også vigtigt, at vi voksne er bevidste om, de rollemodeller vi er, at det vi siger/mener, hænger sammen med det, vi gør.

At gøre erfaringer med kropslig nærhed.

At lære børnene, at sidde tæt, når vi hører historie. At vi holder i hånden, når vi går tur. At få eller give et knus, eller at sidde på skødet og få fortalt historier. At prøve kræfter med hinanden, rent kropsligt. Eller når man får sin første "børnehavekæreste".

I konceptet Fri for Mobberi, er der massage forløb, med udgangspunktet: "den man lige har masseret, driller man ikke". Massagen er bundet op på historien som høres samtidigt.

Men også at give børnene en mulighed for at sige fra, hvis nogen/noget overskrider deres grænser, at det er okay at sige fra for ting, man ikke bryder sig om.

At give børnene sunde kostvaner og får viden om kroppens funktion og dens betydning for sundhed.

Vi taler om det, vi spiser, vi serverer så vidt muligt sund mad. Mad med mindre fedt og sukker, mange af vores produkter er økologiske, vi spiser mange grønsager, årstidens frugt og grønt. Vi lærer børnene om sund mad og varieret kost, fordi vi præsenterer dette for børnene hver eneste dag. Samtidig er vi selv rollemodeller for, hvad der fornuftigt at spise og drikke i hverdagen. Vi taler om vigtigheden af at få formiddagsmad, den er med til at give kroppen "benzin", så vi kan klare resten af formiddagen.

Vi lærer børnene om, hvordan kroppen både har brug for sund mad, men også for motion.

At bruge og stimulere sanserne.

I vores madordning er der en naturlig mulighed for at bruge alle sanserne; syn, lugte, høre, føle og smagssansen.

Vi bruger og stimulerer alle sanserne i vores skov og naturgruppe, nye oplevelser i de skiftende årstider.

Sanserne styrkes og stimuleres ved højtlesning, i forskellige lege f.eks. Kims leg, på legepladsen, når landmanden spreder gylle lige ude på den anden side af hækken, ja igennem hele dagligdagen pirres nysgerrigheden gennem sanserne.

Kultur, æstetik og fællesskab.

- Samle puslespil
- Kende grundfarverne
- Beskrive visuelle udtryk
- Tegne og male
- Høre forskellige former for musik
- Styrke børnenes interesse og glæde ved at skabe
- Årstidsforbundne traditioner og årsagen til at vi holder dem
- Hvem er vi, hvor kommer vi fra
- Generationer mødes
- Højtlesning med forskelligt indhold(eventyr- faktabøger-situationsbøger o.s.v.)
- Have stiftet bekendtskab med foto som formidling
- Have kendskab til forskellige kulturer
- Børnene skal stifte bekendtskab med forskellige materialer
- Rummenes indretning skal skabe grobund for at børnene selv vil gå i gang med deres egne ideer
- Rummene skal have en forskellighed(f. eks. dukker, udklædning, værksted o.s.v.)
- Opleve at uderummet har en kulturel betydning i forhold til årstider og traditioner

Kultur er udtryk for menneskers forståelse af og tilgang til verden. Det er gennem mødet med andre og det anderledes, vi definerer vores eget kulturelle ståsted og genkender vores egne kulturelle rødder.

Kultur er dels en kunstnerisk, skabende kraft, der aktiverer barnets sanser og følelser, dels de kulturelle værdier, barnet tilegner sig i hverdagen.

Nysgerrighed, sansning, leg og fantasi indgår i den æstetiske læreproces og kan skabe nye perspektiver og anskuelser, der kan blive til ny viden og ny læring. Derfor skal barnet understøttes i processen, værdsætte fordybelsen og konstruktion samt barnet egne eksperimenterende udtryk.

Sådan understøttes denne udvikling i børnehaven:

Samle puslespil

Børnene har mulighed for, flere steder i børnehaven, at vælge puslespil som aktivitet. Puslespil styrker børnenes koncentration. De har flere forskellige sværhedsgrader i takt med alder og udvikling. De voksne viser, hvordan de skal lægge kantbrikkerne først, for derefter at lægge resten. Puslespillene har mange forskellige motiver, som også giver mulighed for snak og indsigt.

Tegne og male

Vi har blyanter og papir på begge stuer. Børnene har mulighed for selv at gå i gang med at tegne, eller at de kan sættes i gang, med udgangspunkt i de oplevelser vi har sammen.

F.eks. en tur til stranden, en historie der lige er læst højt, eller måske noget musik der er blevet spillet. Vi har staffelier som bruges til malerier. Vi bruger fingermaling, som vi selv fremstiller af tapetklister og farvepulver. Farvekridt og vandfarver på fliserne på legepladsen.

Det er vigtigt, at muligheden for at udtrykke sig med farver ikke begrænses til indendørs aktiviteter, men at vi "rykker" så meget så muligt ud på legepladsen og i naturen.

Kende grundfarverne

Der bliver arbejdet med farvekendskab på mange måder i børnehaven. Kendskabet til de 4 farver rød, gul, grøn og blå bliver styrket på mange forskellige måder. Vi synger om farver. Vi snakker farver i forhold til de materialer vi arbejder med; papir, karton, farveblyanter o.s.v. Vi taler om farverne på den mad vi tilbereder og spiser hver dag, og om farver i naturen. Vi læser om farver, spiller spil med farver og maler med farver.

Beskrive visuelle udtryk

Vi styrker børnene i at beskrive, hvad de ser i børnehaven, på ture til skov, strand, i byen og på landet, kort sagt i det liv, vi færdes i. Ved at de voksne selv beskriver og sætter ord på, gør vi dem opmærksomme på de sanser, de har at opleve med. Ved at stille dem spørgsmål, kan de selv opdage og beskrive verden omkring dem.

Høre forskellige former for musik

Børnene tilbydes mange former for musikoplevelser. I vinterhalvåret er vi tilmeldt musikskolen, hvor en lærer fra musikskolen kommer og "underviser" os i musik. Det er alt fra sange, sanglege til små musikstykker med rytmeinstrumenter. Vi har selv en masse rytmeinstrumenter og trommer, som vi spiller på, når vi synger eller hører musik på CD.

På biblioteket låner vi forskellige former for musik; børnemusik, årstidsbestemt musik, pop, rock og klassisk. Børnene har også mulighed for selv at medbringe musik. Vi har i perioder afslapningsmusik på CD'en, som vi ligger og slapper af til.

Styrke børnenes interesse og glæde for at skabe

Når der findes ting i naturen, bygges huler, fremstilles tegninger og malerier, lektier eller puslespil, bygges sandslotte, tilplanter og passer køkkenhave, forarbejder og tilbereder lækre madreter og bagværk i køkkenet, når der leges med ler eller der skabes lege børn i mellem; motiveres og roses børnene til at fortsætte og fortælles vigtigheden af, at være en del af et fællesskab, som en skabende kraft. Rosen giver selvtilid, som styrker skabertrangen endnu mere.

At se film på projektor

Vi har projektor. Vi ser film 1 gang om måneden i vinterhalvåret. Oplevelsen af at sidde sammen, se og grine/græde af det samme, styrker fællesskabet børn og voksne imellem. Forskellige emner i filmene som f.eks. venskab/uvenskab, børn i andre lande, at være ked af det, kunne ved filmens afslutning, sætte gode "snakke" i gang.

Årstidsforbundne traditioner

Vigtigheden af årets gang og de medfølgende traditioner, vejer tungt hos os. Vi finder det meget vigtigt, at vise og fortælle børnene om baggrunden bag de mange tilbagevendende traditioner, vi har i Danmark. Det er helt grundlæggende for vores forståelse og opfattelse af den cyklus, vi er en del af. Årstiderne og højtiderne er noget tilbagevendende, som bliver genkendeligt og trygt. Derfor bruger vi meget tid til aktiviteter, som udspringer af disse. Der bliver sunget, læst og fortalt, klippet og klistret og lavet mad, som tager udgangspunkt i den pågældende årstid eller højtid.

Hvem er vi og hvor kommer vi fra

I samling taler/læser vi om, hvordan vi er blevet til gennem mor og far. Hvad vi hedder(fornavn og efternavn), hvor vi bor og med hvem. Hvornår vi har fødselsdag, hvor gamle vi er, hvilket land vi kommer fra og hvordan det ender, når vi ikke er her mere. Tit og ofte kommer disse snakke naturligt når et barn skal være storebror/søster eller når de mister en bedsteforælder.

Generationer mødes

Børnehaven holder hver forsommer bedsteforældredag. Her kommer rigtig mange bedsteforældre, og nyder en formiddag på legepladsen sammen med deres børnebørn. Børnene nyder de ældres rolige måde, samt den tid de er "udstyret med". Ofte fortæller bedsteforældrene også gode historier, om den gang de var børn, på den måde sættes tingene i forhold til den dagligdag børnene har. Vi kan se, hvordan børnene også vokser af, at få mulighed for at fortælle om deres hverdag, at de er dem, der ved besked.

Højtlesning med forskelligt indhold(eventyr-faktabøger-situationsbøger)

Vi læser til samling, til frugt, ved hyggestunder i sofaen/på tæpper ude som inde, ved sovetimen. Børnene læser selv. Der er altid mulighed for, at tage bøger frem. Når børn og voksne læser sammen, kan vi bagefter snakke sammen, om det vi har læst. Vi læser bøger som passer til årstiderne og højtiderne eller til de emner vi arbejder med f.eks. i miljømånedet læser vi bl.a. om vanddråben Molly. Vi kan læse om situationer der "røre sig" i børnehaven, hvis en har mistet en bedste eller et kæledyr, hvis nogle skal på sygehuset o.s.v.

Have stiftet bekendtskab med foto som formidling

Vi tager billeder af næsten alt hvad vi laver og hænger det op i børnehøjde. Billederne bruges dels som dokumentation over for forældrene, men også til gode samtaler med børnene, om de ting vi har lavet.

Fotos bruges også til at informere børnene om de opgaver de har f.eks. tjanser. Når deres billede hænger oppe, har de tjans. Billeder på børnenes kasser, er også med til vise, hvis der er hvis.

Have kendskab til forskellige kulturer

At vide at vi bor i Danmark, at fortælle at der er børn i andre lande, som bor og lever anderledes end os. At få at vide, at der findes forskellige hudfarver, forskellige religioner.

Formidlingen sker gennem bøger, fortællinger, film. Vi har også købt farvede dukker til at lege med.

Børnene skal stifte bekendtskab med forskellige materialer

Børnene har i deres hverdag, mulighed for at stifte bekendtskab med de gængse materialer som forskellige slags papirer og kartoner, garn, farver, maling, modellervoks, træ, bånd, forskellige stoffer, perler. Da vi er en miljøbørnehave bruges ting fra naturen. Men også højtiderne giver mulighed for at stifte bekendtskab med andre materialer f.eks. påsken og farvning af æg med forskellige naturmaterialer. Vores aktive udeliv giver ligeledes muligheder; farvning af garn på bålet med rødbedesaft, fremstilling af kridt eller papir.

Vores madordning giver også muligheder med forskellige slags madvarer, røre og føle på klistret dej, kolde kartofler eller "klappe en torsk".

Rummenes forskellighed og indretning skal skabe grobund for at børnene går i gang med egne ideer

Børnehaven er indrettet i hjemlige rammer og med funktionsopdelte rum. Vi har store rum og små rum. Vi har stille rum og lidt mere vilde rum og det vildeste rum, legepladsen.

Børnene kan bevæge sig frit rundt i huset og falde ind i de aktiviteter eller lege som de finder interessante og spændende.

Rummet er den 3. pædagog og mulighederne mange, når børnene må benytte alle børnehavens rum. Vi giver hermed børnene mulighed for, at sprede sig og dette giver færre konflikter.

Det er vigtigt for os, at indrette os hjemligt. Vi forsøger at få erstattet institutionsmiljøet med ting, møbler, samt indretning som ligner hjemmet, så børnene kan genkende ting hjemmefra. Det skaber en sammenhæng mellem hjem og børnehave.

Desuden har vi hele vores store uderum, som beskrives under emnet Natur og Naturfænomener.

Natur, udeliv og science.

- Respekttere dyr og planters liv
- Kende navnene på de mest alm. danske dyr
- At kunne være ude
- At kende årstiderne og forskellene derpå
- At kende forskellige dele af naturen(stranden, skoven, marken lyngen)
- Eksperimentere i naturen(forundring, nysgerrighed, undersøge, lære og forstå)
- Erfare naturen med sanserne, samt det æstetiske udtryk
- Naturen som fysisk udfoldelse
- Lære børnene at passe på miljøet
- Fra jord til bord princippet
- Kompostering
- Have kendskab til forskellige vejrforhold regn, sol, sne osv.
- At kende de mest alm. geometriske figurer (rund, firkantet og trekantet)
- Kende til den første matematik(størst, mindst m.m.)
- Kunne retningsbestemme
- Science

Udgangspunktet for at forstå verden er også forståelsen af den natur, mennesker lever i og har ansvar for. Naturoplevelser i barndommen bidrager både til den følelsesmæssige, mentale og fysiske udvikling.

Sådan understøttes denne udvikling:

Respekttere dyr og planters liv

Børn må gerne forstå, at der findes andre levende væsner end dem selv. Vi lærer børnene at dyr, insekters og planters liv, skal respekteres. På legepladsen og i naturen er vi gæsterne, og vi må ikke slå dyr, insekter og plantelivet ihjel. Hvis børnene ikke bryder sig om de b. la insekter, de møder på deres vej f.eks. edderkopper, læres de at gå uden om. Ligeledes læres børnene ikke, at rive blade/grene af buske og træer, ikke at plukke frugter og bær, før de er modne. Planter med rødderne i jorden er levende og skal behandles med respekt.

Kende navnene på de mest alm. danske dyr

Det sted hvor børnehaven ligger, giver mulighed for at se og opleve de mest almindelige danske dyr. Vi har heste på en mark i nærheden, den gård vi besøger en gang om året har grise, flere af børnene har selv hunde og katte, nogle har får. Der tales om dyr i samling og hvis vi møder dem på vores ture. Vi voksne lægger meget vægt på at kalde dyrene ved rette navn, ikke et "mæhlam" eller en "rapand", men et lam og en and. Vi taler med børnene om, hvor dyrene bor og hvad de spiser.

At kunne være ude

Vi er ude i alt slags vejr. For os er der ikke noget dårligt vejr, men kun dårlig påklædning. Det alt afgørende for, om det bliver en god oplevelse, at være ude i mindre godt vejr, er de voksnes indstilling. Vi skal være positive og sætte aktiviteter/lege eller andet i gang som fremmer glæde og "gåpåmod", så vi glemmer at det f.eks. er koldt eller at det regner. Det at være ude i alt slags vejr, giver også forskellige muligheder for aktiviteter. At samle vand til smat og kanaler, sætte drager op når det "blæser en halv pelikan" eller plaske med i vand i solskin.

At kende årstiderne og forskellene derpå

Vores dagligdag i børnehaven, følger årets gang. Mange af vores aktiviteter tager udgangspunkt i de skiftende årstider. I en verden, hvor alting er stadig forandring, giver det tryghed og genkendelighed, at være en aktiv del af de fire årstiders faste rytme.

Om foråret sås og plantes der i børnehaven, vi lægger frø og sætter planter i gang til vores køkkenhave. Der følges med i forårets kommen med den spirende skovbund, med den pibende blomsterflora overalt, og følges med i hvordan træerne springer ud. Vi holder de for årstiden tilhørende traditioner og højtider, som f.eks. Påsken og klipning af gækkebreve. Ligeledes med sommeren arbejdes der med udgangspunkt i aktiviteter, som hører denne til. Have passes, vi bader, og de fleste aktiviteter foregår udenfor. Så kommer efteråret, hvor afgrøderne i haven skal høstes og forarbejdes, der syltes og koges saft. Frugten plukkes og spises til eftermiddagsmad. Vi følger igen med i forandringer i naturen, dels på legepladsen, hvor der samles visne blade, der komposteres og der klippes ned. Dels på ture i naturen, hvor vi samler svampe/kastanier, laver bladkranse, og følger med i træernes forandring i et væld af farver, for til sidst at smide de visne blade, som vi så kan lave huler af, eller "bade i".

Vi afholder også her de tilhørende højtider og traditioner, som f.eks. Mortens aften, laver roelygter og græskarmænd. For til sidst at komme til vinteren. Her kommer den mørke og kolde tid med tændte lys, frosne vandpytter, som der kan glides på, sne og kælketure på børnehavens kælkebakke. Julen står for døren, som vi fejre på forskellig vis. Vi pynter op, har julegaveværksted, synger og læser om julen, der bages og spises julemad, vi går i kirke og nisserne er i drillehumør.

De fire årstider og deres forskelligheder er en forankret del i vores hverdag, vi taler, synger og læser dagligt om forskelle og ændringer i naturen i og omkring os. Med alle disse aktiviteter bibringes børnene forståelse, ikke bare for naturens gang, men for livets cyklus som sådan.

At kende forskellige dele af naturen(strand, skoven, marken, lyngen)

Børnehavens skovgruppe tager til forskellige steder for at børnene skal se, opleve og kende naturens mange sider. Vi tager til stranden for at opdage havet, stranden, stenene og dennes dyreliv. Vi tager til skoven for at kigge på planter og dyr. Til marken for at følge med i høsten og pløjningen. Lyngen for at samle lyng osv. Naturens skiften giver mulighed for et hav af oplevelser og indtryk. Samtidig giver forskelligheden også mulighed for mange former for fysisk udfoldelse.

Eksperimentere i naturen(forundring, nysgerrighed, undersøge, lære og forstå)

Når vi er i naturen på legepladsen, eller i naturen udenfor legepladsen, er det vigtigt, at vi voksne gør børnene opmærksomme på, at åbne og bruge alle deres sanser. På den måde giver vi børnene mulighed for at opdage verden og forundres over den. Vi stiller børnene spørgsmål som f.eks. "Hvor tror I sneglen den bor?", "Hvad spiser den?" osv. Børnene får på den måde mulighed for selv, at tænke og dernæst lære om naturen og dens små vidundere. Både i vores naturværksted og når vi er på ture, er der mulighed for at bruge forstørrelsesglas og bruge insektfangere. Når vi er på tur til åen har vi små akvariums med til det vi fanger, så der bliver mulighed for at undersøge og måske blive overrasket over, hvad der lever i åen. Og så bruge dels de voksne egen viden eller opslagsbøgerne til at lære og forstå hvordan tingene hænger sammen.

Hele processen i at så et frø, følge det nysgerrigt for at se hvad der sker og hvad det bliver til, for til sidst at se en kæmpe majsplante og så plukke majs for at spise den, er et eksperiment i sig selv. Barnet lærer bedst, når alle kroppens sanser er med.

Erfare naturen med sanserne og opleve det æstetiske udtryk

Vi arbejder meget konkret, vi skal ud og opleve med vores sanser. Børnene lære ikke kun ved, at få tingene fortalt, de skal også mærke det med deres egen krop og ved sansernes kraft. Derfor er vi meget ude. Vi opfodrer børnene til at røre, dufte, se, høre og smage. Vi smager f.eks. på ny udsprungne bølgeblade, dufter til hvidløgssvampen, holder en tudse eller lytter til fuglene. Vi starter skovture med, at gøre børnene opmærksomme på, at de skal åbne sanserne, så de kan opdage mere.

Det æstetiske udtryk eller læren om det skønne, opøves i børnene ved, at de voksne gør børnene opmærksomme på, hvordan de kan se, få øje på det. "Se den smukke solopgang", "Se bladets flotte farver" eller "Se hvor dejlig blød kornmarken ser ud".

Naturen som fysisk udfoldelses mulighed

Naturen er en enestående legeplads. Naturen giver kroppen udfordringer. Når vi er i naturen styrkes motorikken. Børnene læres naturligt at krybe, kravle, springe, hoppe, klatre og balancere.

Lære at passe på miljøet

Møllebakken er en grøn institution. Vi arbejder på, at gøre børnene miljøbevidste. I dagligdagen, samt i vores miljømåned, som ligger i september, læres børnene om miljø og forskellige miljøtiltag. Vi sorterer papir/pap, grønt og Refa-skrald, glas og batterier. Når vi spiser, har vi forskellige bætter på bordet til at sortere det grønne og det til forbrænding(Refa). I kælderen har vi 2 store skraldespande til pap og papir, samt en beholder til glas. Børnene er med til at sortere i de forskellige spande. På gangen i børnehaven er den blå batterispand som tømmer på genbrugspladsen. Børnene læres at spare på vandet, ved at blive husket på at lukke for vandet b. la når de vasker hænder og vi skyller også af i balje. Vi har 2 vandopsamlingstønder på legepladsen, hvor den ene er til vanding af blomster og den anden er til børnenes leg. At slukke lyset læres også. Børnene øves i, at huske at slukke for lyset, hvis de er den sidste der forlader et rum. Vi læser bøger om at huske disse tiltag, vi har selv lavet flere

forskellige sange, som omhandler emnet. Vi ser også filmen om "Olsens mave". En film om miljø. Børnehaven har 2 gennemgående figurer, som skal være med til at gøre tingene mere konkrete, så børnene lettere kan forholde sig til det. De 2 figurer er "Vanddråben Molly" og "Kompostormen Orla". Vi har historier og sange om figurerne. Vi er tit ude i komposten for at se Orla.

For at give børnene indsigt i, hvorledes tingene hænger sammen, har vi lavet en planche med et æblekredsløb. Det har billeder af nogle børn som spiser æbler - dernæst smides æbleskroget i komposten – der bor Orla kompostorm, som er så snedigt indrettet, at når han spiser det og når han så "laver pølser" så er det "jord" der kommer ud. Det køres hen til æbletræet, hvor det er gode vitaminer for træet. Der kommer lækre æble på træet, som vi spiser.

For at give børnene indsigt i, hvordan vi passer på naturen, tager vi også på forskellige ture. Vi besøger Refa, hvor skaldet brændes og bliver til varme/strøm, vi besøger byens halmvarmeværk, hvor børnehaven for varme fra. Vi tager også på rensningsanlægget, hvor vi vises rundt, og ser i glas, hvordan det beskidte vand se ud, når det kommer ind fra vores toiletter, og hvor rent det er, når det har været gennem anlægget, og kommer ud til fiskene i Guldborgsund.

Inden vi besøger genbrugspladsen, har børnene hver især haft forskelligt affald med, som vi sorterer i børnehaven. Vi snakker først om de forskellige containere, hvad der skal i og hvordan det kan genbruges. Så drager vi af sted til genbrugspladsen for at putte affaldet i de rigtige containere. Vi snakker også meget om ikke at svine i naturen. Alle skal tage deres affald med sig hjem, ikke bare smide det. Børnene får til opgave, at gå hjem og se om mor og far smider affaldet, og så fortælle hvordan vi bør gøre.

Miljømåneden i september afslutter med en tur rundt i Horreby, hvor vi samler det affald andre har smidt. For til sidst at lægge det i en bunke, så vi rigtig kan se, hvor meget vi har samlet. Det gør ofte et stor indtryk på børnene, at se hvor stor bunken er. Til miljøfesten uddeles et miljødiplom til hvert barn, som bevis på, at de nu "ved" hvordan vi bedst passer på miljøet.

Fra jord til bord princippet

I foråret starter vi med at forspire mange forskellige frø både til planter og blomster. Børnene følger med i processen fra at være et lille frø til at vi gennem pasning får nogle afgrøder eller blomster. Når vi enten sætter blomster til pynt, eller når vi serverer f. eks. grønsager til middag, fortælles børnene at det er dém, som de har været med til at passe og nu skal spise. Det er vigtigt, at vide hvor tingene kommer fra, derfor snakkes der også meget ved middagsbordet, om hvor maden kommer fra. F.eks. at frikadeller er lavet af flæskefars, som er kommet fra en gris osv. Vores madordning giver masser af mulighed for, at være med til at forberede middagen, dermed også rig mulighed for at "støde på" mange forskellige slags ingredienser, som så giver indsigt/viden.

Kompostering

Vi har flere kompostbeholdere, hvor vi dels smider vores grøntaffald fra vores middagsmad og fra vores frugt, dels vores have affald. Børnene følger med i processen fra, at det grønne affald bliver smidt i, til det meget senere skal køres til haven fordi det er blevet til god muldjord, som er vitaminer til haven. Når vi har klippet/beskåret haven, hjælper børnene med at køre/slæbe det store affald til komposten, hvor de ser hvordan de voksne kværner det i kompostkværnen, så det hurtigere kan blive til jord. Børnene

læres at det er den før omtalte "Orla kompostorm" der hjælper til med at lave affald om til jord. Igen for at gøre tingene mere konkrete, så de bedre kan forholde sig.

Have kendskab til forskellige vejrforhold regn, sol, sne osv.

Der tales om vejret hver dag. Vi er ude i alt slags vejr(lige på nær tordenvejr). Vejret kan, alt afhængig hvilket, sætte forskellige aktiviteter i gang. Påklædningen er også meget forskellig, vi snakker med børnene om hvilken påklædning der er nødvendig for dagen i dag(" Kig ud - hvad tror i? ", " Er det varmt eller koldt? ", " Skinner solen eller regner det?".)

I vores miljømåned læres børnene også, hvordan vi gennem vejret kan få energi. Vi taler om solvarme og vindenergi. Vi kigger på vindmøller, flyver med drager, taler om sejlskibe. Vi har også nogle sange vi synger og nogle bøger vi læser, både om vejret og om energien.

Have kendskab til de mest alm. geometriske figurer(cirkel, firkantet og trekantet)

Gennem forskellige spil og lege tilegnes figurene. De 3 figurer findes mange steder b. la. I trafikken, hvor de også bliver vist og talt om.

Have kendskab til den første matematik(størst og mindst og mængder)

Gennem forskellige spil som findes i børnehaven tilegnes begreberne størst og mindst, samt igennem leg i samling. Også begrebet mængde tilegnes gennem leg og spil. I samling kan tales om mængden af piger og drenge, mængden af voksne og børn osv.

Kunne retningsbestemme

Igennem lege og snak tilegnes de forskellige retninger. F.eks. når vi går tur fortælles hvad vej vi skal "Vi skal lige ud og derefter op over bakken", "Bag ved hegnet er en hund" osv. I samling kan leges lege f.eks. en stol står i midten nu får barnet en besked, som det skal udføre; "Sæt dig ved siden af stolen", "Sæt dig bag ved stolen" osv.

Science

Det pædagogiske læringsmiljø skal give barnet mulighed for at danne erfaringer med årsag, virkning og sammenhænge og støtte børnene i at kategorisere og systematisere omverdenen. Vi skal aktivt inddrage børnenes eksisterende viden og erfaringer, undren og spørgsmål, men som samtidig forstyrre og udfordre barnets aktuelle forståelse.

Dette gøres gennem aktiviteter i haven, skovturene, gennem aktiviteter i miljømåned.

Dokumentation

Formålet med dokumentationen

- At vise over for andre, hvad vi gør – for eksempel over for forældre og bestyrelse
- At undersøge, analysere og problematisere det, vi gør, internt i børnehaven

En god dokumentation behøver ikke nødvendigvis være en meget omfattende og krævende dokumentation. Men den omfatter altid 3 følgende faser:

- Indsamling af dokumentationsmateriale.
- Vurdering af materialet.
- Konsekvenser for praksis.

Hvad skal dokumenteres

Vi arbejder på at dokumentere, at vi når de mål, vi har sat os i læreplanerne.

Dette gøres ved at fokusere på dele. Ved at fokusere på en del, eller dele af hverdagen, gøres projektet mere overskueligt.

Hvem har ansvaret for dokumentationen

Institutionslederen har ansvaret for, at dokumentationen bliver udført. Lederen skal sikre, at der skabes rammer for og tid til dokumentation. Det er det pædagogiske personale der skal gennemføre dokumentationen i samarbejde med lederen.

Lederen er også ansvarlig for, at forældrebestyrelsen godkender læreplanen.

Hvilke metoder bruges:

1. Børnenes egne produkter

- Tegninger/malerier/udsmykning
- Musik
- Teater/drama
- Beplantning
- Mad

2. Foto

- Billeder af bestemte aktiviteter
- Billeder af situationer
- Billeder af forskellige "følelser"

3. Musik

- Egne sange
- Musikfremførsler

4. Skrift

- Vores børnebog
- Barnets bog
- Nyhedsbreve
- Skemaer
- Vores forældreopslagstavler

Evaluering

Formålet med evaluering

Evaluering er at kigge tilbage på den pædagogiske proces og systematisk vurdere, om man har nået det, man ville. Både når det gælder mål, organisering, gennemførelse og virkning. Evalueringer samtidig en refleksion over, hvilke erfaringer man skal bringe med videre. På den måde betragter man altså evaluering som både tilbageblik og fremadrettethed.

Det er ikke det enkelte barn, der skal evalueres. Men derimod den pædagogiske proces i forhold til at nå de mål, der er blevet beskrevet i læreplanen. Evaluering af den pædagogiske proces har det fokus at kigge på det fælles liv, som børn og voksne har sammen i hverdagen i dagtilbuddet. Og om måden, det tilrettelægges på, giver mulighed for, at nå målene i læreplanen.

Ved evaluering af arbejdet med pædagogiske læreplaner skelnes der mellem

- Personalets løbende evaluering af aktiviteter og projekter
- Bestyrelsens formelle evaluering af arbejdet med læringsmålene i læreplanen.

Personalets løbende evaluering kan foregå på mange måder, men er kendetegnet ved at være systematisk og dokumenteret i form af for eksempel fotos, tegninger, logbog, iagttagelser, observationer, referater o.s.v. Evalueringen foregår på projektmøder, personalemøder og lignende.

Personalet har valgt at bruge evalueringsmaterialet fra EVA, "Tegn på læring" og SMTTE-modellen.

Bestyrelsens ansvar og opgave er at sikre, at personalets arbejde med at nå målene bliver drøftet og evalueret. Førte de opstillede principper og aktiviteter frem mod målene? Hvad gik godt, og hvad gik mindre godt? Hvad er årsagen? Hvad har virkningerne været? Er der behov for justeringer af læreplanen?

Bestyrelsens opgave bliver til sidst at vurdere, om der behov for revision af læreplanen og derefter at godkende en læreplan for det kommende år.